

İNSAN HAKLARININ SÖZLEŞME DIŞI KORUMA USULLERİNİN ETKİSİ ÜZERİNE BİR İNCELEME: ERİTRE ÖRNEĞİ ÇERÇEVESİNDE 5/1 USULÜ*

A Study on the Efficacy of Non-Contractual Protection Procedures of Human Rights: 5/1 Procedure in the Context of Eritre Country Case

Mahir TERZİ**

Öz

İnsan haklarının Birleşmiş Milletler (BM) düzeyinde korunması; kategorik açıdan sözleşmeye dayalı usuller yani sözleşme içi usuller ve sözleşme dışı usuller olmak üzere iki temel mekanizmaya dayanmaktadır. Sözleşme dışı koruma sisteminin dayanağını, İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi ve Birleşmiş Milletler Antlaşması'nın kendisi oluşturmaktadır. Sözleşme dışı usuller; özel usuller, 1235 usulü, 1503 usulü ve 5/1 usulünden oluşmaktadır. Bu çalışmada 1503 usulü ile onun geliştirilmiş hali olan 5/1 usulünün etkinliği Eritre örneği üzerinden bölgesel koruma mekanizmaları da dikkate alınarak karşılaştırmalı olarak değerlendirilmektedir.

Anahtar Kelimeler: *İnsan Hakları, Sözleşme-dışı Koruma Usulleri, 1503, 5/1, Eritre.*

Abstract

The protection of human rights at the United Nations level is categorically based on two basic mechanisms including contractual procedures and non-contractual procedures. The basis of the Non-Contractual Protection System is the Universal Declaration of Human Rights and the United Nations Charter itself. The Non-Contractual Procedures include special procedures, 1235 procedure, 1503 procedure and 5/1 procedure. In this study, the effectiveness of the 1503 method and its developed form, the 5/1 method, is evaluated comparatively through the Eritrean example by taking regional protection systems into consideration.

Keywords: *Human Rights, Non-contract Protection Methods, 1503, 5/1, Eritrea.*

* Makale Gönderim Tarihi: 27.02.2018 – Makale Kabul Tarihi: 17.05.2018.

** Dr., Kültür ve Turizm Bakanlığı, Ankara, e-posta: mahirterzi@yahoo.com, ORCID: 0000-0003-1308-2060.

Giriş

Bu çalışmada insan haklarının Birleşmiş Milletler (BM) düzeyinde korunması sisteminde, sözleşme dışı koruma yöntemleri olarak adlandırılan prosedürlerden biri olan 5/1 usulünün etkililiği, Eritre örneğinde karşılaştırmalı olarak incelenmektedir. Çalışmanın önemi bölgesel koruma düzeyleriyle karşılaştırıldığında sözleşme dışı koruma usullerinin etkililiği hakkında fikir vermesinde yatmaktadır.

Çalışmanın konusunu oluşturan veriler, kaynak ve resmî belge taraması sonucu elde edilmiş olup tanımlayıcı niteliktedir. Bununla birlikte aynı kaynaklar çalışmanın sınırını oluşturmaktadır. Çünkü 5/1 usulünün işletilmesinin gizlilik esasına dayanması, verilerin kamuya paylaşılmadığı sürece ulaşılmamasının mümkün olmadığı manasına gelmektedir. Bu aynı zamanda Eritre örneğinin seçilme nedenlerinden biridir. Eritre'nin, insan hakları ihlallerine ilişkin yapılan incelemede, gizliliğin kaldırılmasını temsil eden bir örnek olması, inceleme ve değerlendirme yapmayı kolaylaştırmaktadır.

Bu çerçevede çalışmada öncelikle insan hakları hukukunun temel kaynakları hakkında bilgi verilmekte, ardından sırasıyla 5/1 usulünün dayandığı 1503 usulü ve takibinde 5/1 usulünün kendisi incelenmekte ve ardından 5/1 usulünün etkililiği, Eritre ülke örneği çerçevesinde karşılaştırmalı olarak değerlendirilmektedir.

1. İnsan Hakları Hukukunun Kaynakları

İnsan hakları, genel bir ifadeyle tüm insanların hiçbir ayırım gözetilmeksizin sadece insan olmaları nedeniyle doğuştan ve insanlık onurunun gereği olarak sahip oldukları hakları ifade etmektedir. İnsan, doğası ve yapısı gereği; vazgeçilmez, devredilmez, herhangi bir kayda ve şarta yahut süreye bağlanamaz haklara sahiptir. Bir insanın bu haklara sahip olması; belirli bir işi yapmasına veya yapmamasına, belirli bir rolü icra etmesine veya etmemesine yahut belli görevleri yapmasına veya yapmamasına bağlı değildir. İnsan haklarının niteliklerinin belirlenmesinde temelde bireysellik, evrensellik, dokunulmazlık ve devredilmezlik-vazgeçilmezlik ile doğuştanlık, mutlaklık, hürriyet odaklı hak

olma, temel hak olma ve devlete karşı ileri sürülebilen iddialar niteliğinde olma özellikleri ortaya çıkmaktadır.¹

İnsan haklarının kaynakları ile kastedilen insan haklarının nereden ve nasıl ortaya çıktığıdır. Bunları temelde ulusal kaynaklar, uluslararası kaynaklar ve bölgesel kaynaklar olarak tasnif etmek mümkündür.

Ulusal kaynaklar tekil ülkelerin kendi siyasi tarihlerinin bir sonucu olarak ortaya çıkmaktadır. Örneğin; Osmanlı'da şart niteliğinde olan ve padişah ile ayanlar arasında imzalanan 1808 tarihli Sened-i İttifak vergi toplamada zulüm ve eziyet yapılmamasını hükmettiği için temel haklarla ilişkili bir gelişme olarak kabul edilmektedir. Bununla birlikte 1839 Gülhane Hattu Hümayun-u; yani Tanzimat Fermanı, can güvenliği, mal güvenliği, kişi güvenliği, şeref ve haysiyetin korunması ve din ayrımı gözetilmeksizin bütün tebaaya bu hakları eşit olarak tanıdığı için azınlık hakları çerçevesinde insan haklarının tanınması yolunda Osmanlı İmparatorluğu'ndaki ilk önemli adım olarak kabul edilmektedir. Yine 1856 tarihli Islahat Fermanı ile din ve mezhep farkı kalkmış, bütün Osmanlılar eşit duruma getirilmiş, işkence ve her türlü cismani ceza yasaklanmış, mahkûmların mallarının müsadere edilmeyeceği belirtilmiş ve duruşmalara açıklık ilkesi getirilmiştir.² Söz konusu örnekleri, tekil örneklerin siyasi tarihleri doğrultusunda çoğaltmak mümkündür. Örneğin Türkiye'de 06.04.2016 tarih ve 6701 sayılı Türkiye İnsan Hakları ve Eşitlik Kurumu Kanunu ile Türkiye İnsan Hakları ve Eşitlik Kurumu kurulmuştur.³

Bölgesel kaynaklar, insan haklarıyla ilgili yasal dayanak ve müeyyidelerini, belirli bir coğrafi bölgeyle sınırlandıran kaynakları

1 Halil Kalabalık, *İnsan Hakları ve Kamu Özgürlükleri*, Anadolu Üniversitesi Basımevi, Eskişehir 2016, s. 6-12.

2 Kalabalık, *a.g.e.*, s. 33-35; Musa Gümüş, "Anayasal Meşrûfi Yönetime Medhal: 1856 Islahat Fermanı'nın Tam Metin İncelemesi", *Türk Dünyası Sosyal Bilimler Dergisi*, Sayı: 47, 2008, <http://www.acarindex.com/dosyalar/makale/ acarindex-1423873220.pdf>, (Erişim Tarihi: 14.01.2018); "Tanzimat Fermanı (Türkçeleştirilmiş)", *WikiHukukiNet*, [http://wiki.hukuki.net/Tanzimat_Ferman%C4%B1_metni_\(T%C3%BCrk%C3%A7ele%C5%9Ftirilmi%C5%9F\)](http://wiki.hukuki.net/Tanzimat_Ferman%C4%B1_metni_(T%C3%BCrk%C3%A7ele%C5%9Ftirilmi%C5%9F)), (Erişim Tarihi: 14.01.2018).

3 "Türkiye İnsan Hakları ve Eşitlik Kurumu Kanunu", *Resmi Gazete*, <http://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2016/04/20160420-1.pdf>, (Erişim Tarihi: 15.05.2018).

içermektedir. Bölgesel kaynaklar, bölgesel düzeyde yargısal veya yargısal nitelikte olmayan korunmanın temelini oluşturmaktadır. Bunlar arasında Bağımsız Devletler Topluluğu, Arap Ligi, Asya İnsan Hakları Merkezi ve Asya-Pasifik Avrupa Konseyi, Amerikan Devletler Teşkilatı ve Afrika Birliği gibi uluslararası hukuk kişilerinin temsil ettiği mekanizmalar yer almaktadır.⁴

Uluslararası kaynaklar ise uluslararası antlaşmalar, şartlar ve protokoller ile çeşitli uluslararası kuruluşların aldığı bildirme niteliğindeki kararlardır. Uluslararası kaynakları; BM ve Uluslararası Çalışma Örgütü (ILO) gibi onun şemsiyesi altındaki örgütler ile 1890 Brüksel Kanunu gibi kölelikle mücadele amacıyla ilgili konu için bir araya gelmiş ülke toplulukları oluşturmaktadır. İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi, Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklara İlişkin Uluslararası Sözleşme, Uluslararası Ceza Mahkemesi Statüsü ve 2014 Tarihli BM Kadın Avrupa ve Orta Asya Bölge Ofisi'nin İstanbul'da Kurulmasına İlişkin Anlaşma bu kapsamda örnek gösterilebilir. İnsan haklarının uluslararası kaynakları arasında yukarıda belirtilenler dışında ayrıca uluslararası örf ve âdet hukuku/ yapılageliş,⁵ öğreti, anlaşma izleme birimlerinin izleme ve denetim raporları ile yargı kararları da yer almaktadır.

2. Birleşmiş Milletler Düzeyinde İnsan Haklarını Koruma Prosedürleri: 1503 ve 5/1 Usulleri

İnsan haklarının BM düzeyinde korunması; kategorik açıdan sözleşmeye dayalı usuller yani sözleşme içi usuller ve sözleşme dışı usuller olmak üzere iki temel mekanizmaya dayanmaktadır.⁶ Sözleşmeye dayalı koruma mekanizmasının dayanağını, uluslararası sözleşmeler ve bu sözleşmeler ile uygun görülen

4 "Uluslararası Kuruluşlar Örgütler Alt Birim ve Kuruluşları Listesi", *Dışişleri Bakanlığı*, <http://www.mfa.gov.tr/data/Terminoloji/uluslararasi-kuruluslar-kasim-2014.pdf>, (Erişim Tarihi: 15.01.2018); Kalabalık, *a.g.e.*, s. 126.

5 "Yapılageliş" kavramı için bkz.: Hüseyin Pazarıcı, *Uluslararası Hukuk*, Turhan Kitabevi, Ankara 2006, s. 128-131.

6 Bilimdeki kaygılardan biri, bilgiyi tasnif etme ve böylece sistematik hale getirmek olduğundan burada Kalabalık (2016)'nın sözleşme içi ve sözleşme dışı tasnifi tercih edilmiştir. Birleşmiş Milletler'in veri tabanında böyle bir tasnif yoktur. Birleşmiş Milletler, insan hakları koruma mekanizmalarını kendi internet sayfasında tasnif etmemiş; fakat sıralamıştır.

denetim organlarının ilgili ülke tarafından kendi ulusal hukuk kuralları gereğince onaylanmış olması koşulu oluşturmaktadır. Diğer bir ifadeyle ilgili ülke, insan haklarına ilişkin uluslararası sözleşmeleri ve bu sözleşmelerin uygun gördüğü denetim mekanizmalarını kendi ulusal meclisinden geçirmek zorundadır.

Sözleşme dışı koruma sisteminin dayanağını ise İnsan Hakları Evrensel Beyanname ve Birleşmiş Milletler Antlaşması'nın kendisi oluşturmaktadır.⁷ Ancak bu kapsamda BM, “demokrasiye” özel bir vurgu yapmakta ve bunu, BM'nin insan haklarını korumada normatif araçlarından biri olarak tanımlamakta ve hukukun üstünlüğüne dayalı demokrasiyi, uluslararası barış ve güvenliğin başarılmasının yegâne aracı olarak görmektedir.⁸

Sözleşme dışı usullerin uygulanmasında yetkili organ ve teşekküller; Uluslararası Adalet Divanı, Güvenlik Konseyi, Birleşmiş Milletler Genel Kurulu (BMGK), BMGK Üçüncü Komitesi (Sosyal, İnsancıl ve Kültürel), BM Genel Sekreterliği, BM Yerli Halklar Sorunları Üzerine Daimî Forum, Ekonomik ve Sosyal Konsey, İnsan Hakları Konseyi, İnsan Hakları Yüksek Komiserliği, Mülteciler Yüksek Komiserliği ve Kadının Statüsü Komisyonu'dur. Bunlardan sadece Uluslararası Ceza Mahkemesi'nin yetkisi yargısal nitelikte olup diğerleri yargısal nitelikte değildir.⁹

Sözleşme içi usullerin uygulanmasında anlaşma izleme birimleri olarak komiteler, yargı-dışı kuruluşlar görev almaktadır. Bu komiteler; İnsan Hakları Komitesi, Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklar Komitesi, İşkenceye Karşı Komite, Irk Ayrımcılığının Kaldırılması Komitesi, Kadınlara Karşı Ayrımcılığın Kaldırılması Komitesi, Çocuk Hakları Komitesi, Engelli Kişilerin Hakları Komitesi, Zorla Kaçırılanlar Komitesi, Göçmen İşçiler Komitesi, İşkence, Diğer Zalimane veya Küçültücü Muamele ve Cezaların Önlenmesi Alt Komitesi olmak üzere 10 tanedir.¹⁰

7 Kalabalık, *a.g.e.*, s. 111.

8 “Protect Human Rights”, *United Nations*, <http://www.un.org/en/sections/what-we-do/protect-human-rights/>, (Erişim Tarihi: 09.01.2018).

9 “Protect Human Rights”, *a.g.e.*; Kalabalık, *a.g.e.*, s. 107-111.

10 “Monitoring the Core International Human Right Treaties”, *OHCHR*, <http://www.ohchr.org/EN/HRBodies/Pages/TreatyBodies.aspx>, (Erişim Tarihi: 04.01.2018).

Sözleşmeye dayalı yani sözleşme içi usulleri raporlama, devletlerarası şikâyet usulü, bireysel başvuru usulü, soruşturma usulü ve ziyaret usulü oluşturmaktadır.¹¹ Sözleşme dışı usuller ise 1235 usulü, 1503 usulü ve 5/1 usulüdür.¹² Bu çalışmada temelde gizli yürütülen 1503 usulü ile son geliştirilmiş yöntem olan 5/1 usulü değerlendirilmektedir.¹³

2.1. 1503 Usulü

Ekonomik ve Sosyal Konsey'in 27 Mayıs 1970 tarih ve 1503 sayılı kararına dayanan usul, büyük insan hakları ihlallerine ilişkin şikâyetleri dikkate almaktadır.¹⁴ Usul, şikâyet ve bilgi prosedürüne dayanmaktadır. Usulün kapsamını, uzun süreli bir dönemde çok sayıda insanı etkileyen büyük insan hakları ihlalleri oluşturmaktadır. İhlal yapılan ülkenin BM üyesi olma şartı yoktur. Herhangi bir ülke, mezkûr koşullarda şikâyetin konusu olabilir. Bireyler ve sivil toplum örgütleri şikâyet sürecini başlatabilir. Olayla ilgili doğru ve güvenilir bilgi verilmesi yeterli olup mağdurun bizzat şikâyeti yapan kişi olması gerekmemektedir. Ancak her hâlükârda bireysel mağduriyetler, usulün kapsamı dışındadır.¹⁵

1503 usulüne göre yapılacak şikâyetlerin üç temel ölçütü bulunmaktadır. Şikâyetler;

- İşkence, adam öldürme, keyfi idamlar, zorla adam kaçıрма vb. büyük insan hakları ihlallerini içermelidir,

11 Kalabalık, *a.g.e.*, s. 101-106.

12 Bunlar dışında çalışma grupları, özel raportör, özel temsilci ve bağımsız uzman atanması yoluyla insan hakları ihlalleri ile ilgili ülke ziyaretleri, ortak eylemler, danışmanlık ve tematik rapor hazırlama gibi yöntemler de söz konusu olabilmektedir. Ayrıca ölüm tehlikesi gibi yakın tehdit durumlarında ise muhatap ülke nezdinde girişimlerde bulunulmasını gerektiren acil eylem uygulamaları da devreye girebilmektedir. Ayrıntı için bkz.: "Special Procedures of the Human Rights Council", *OHCHR*, <http://www.ohchr.org/EN/HRBodies/SP/Pages/Welcompage.aspx>, (Erişim Tarihi: 03.01.2018); Kalabalık, *a.g.e.*, s. 113-114.

13 1235 usulü, devletler üzerinde bir baskı oluşturmakla birlikte, insan haklarına ilişkin ihlal iddiaları tek tek incelenerek kararlar alınmamaktadır. Bu nedenle bu usul, soruşturma yetkisi içermemektedir. Bununla birlikte en belirgin özelliği açık inceleme usulüne sahip olmasıdır. Ayrıntı için bkz.: Kalabalık, *a.g.e.*, s. 112. 1235 usulü, ayrı bir çalışma konusu olabileceği gibi bu çalışmada soruşturma usulü içeren 1503 usulü ve onun geliştirilmiş hali 5/1 usulü incelenecektir.

14 "UN Commission on Human Rights and the Sub-Commission on the Promotion and Protection of Human Rights", *University of Minnesota*, <http://hrlibrary.umn.edu/svaw/law/un/enforcement/1503.htm>, (Erişim Tarihi: 06.01.2018).

15 Aynı yer.

- İnsan hakları ihlallerinde süreklilik olduğunu ortaya koymalıdır (6 veya 7 benzer hak ihlali iddiası yeterli görülmektedir),
- İnsan hakları ihlali olduğuna yönelik sağlam delillerle desteklenmelidir.¹⁶
- 1503 usulünde, yapılacak başvuruların resmî bir biçimi yoktur. Ancak dilekçelerin aşağıda belirtilen bir takım kabul edilebilirlik özelliklerine sahip olması gerekmektedir.
- Dilekçeler yazılı olmalıdır,
- Şikâyet dilekçeleri, BM Sözleşmesi, İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi ve diğer uluslararası insan hakları normlarıyla uyumlu olmalıdır,
- Şikâyetler, siyasi amaçlı olmamalı ve ilgili ülke için aşığılayıcı ifadeler içermemelidir,
- Şikâyetler, sadece kitle iletişim araçlarıyla yayılan haberlere dayanmamalıdır,
- Şikâyet sahibinin adı belirtilmelidir; ancak şikâyetçi isminin gizli tutulmasını talep edebilir,
- Büyük insan hakları ihlallerine yönelik ayrıntılı bilgi ve deliller sunulmalıdır,
- Başvuru dilekçesinin verilme nedeni belirtilmelidir,
- İç hukuk yolları tüketilmiş olmalıdır,
- Aynı şikâyet, diğer uluslararası insan hakları mekanizmalarına gönderilmiş olmamalıdır,
- Şikâyet dilekçeleri, BM İnsan Hakları Yüksek Komiserliği Ofisi veya personeline gönderilmelidir.¹⁷

Dilekçeler, BM İnsan Hakları Yüksek Komiserliği'nce oluşturulan Alt Komisyon'a gönderilir. Dilekçe alındıktan sonra İnsan Hakları Merkezi, şikâyetin yapıldığı ülkeyle iletişime geçmektedir. İlgili

16 Satoshi Ashikago, "UN: The 1503 Procedure", *Transcend Media Service*, <https://www.transcend.org/tms/2012/09/the-1503-procedure/>, (Erişim Tarihi: 18.01. 2018).

17 Aynı yer.

ülkenin şikâyetin kabul edilebilirliği üzerine cevap vermek için on iki haftalık bir süresi bulunmaktadır. Bu süreçte İnsan Hakları Merkezi, şikâyet dilekçesinin bir özetini, İnsan Hakları Komisyonu ve İnsan Haklarının Desteklenmesi ve Korunması Alt Komisyonu için hazırlar.¹⁸

Alt komisyonun toplantısından önce 5 kişilik küçük bir çalışma grubu, dilekçeleri ve ilgili ülke cevaplarını değerlendirmek için yılda bir kez toplanır. Bu aşamada, büyük insan ihlallerinin olmadığı tespit edilen başvurular değerlendirme dışı bırakılır. Büyük insan hakları ihlalleri görülen dosyalar ise daha ileri düzey bir araştırma için Alt Komisyon'a gönderilir. Alt Komisyon gönderilen dosyayı reddedebilir, daha ileri bir araştırma için çalışma grubuna yahut İnsan Hakları Komisyonu'na yönlendirebilir. İnsan Hakları Komisyonu'na gönderilen dosyalar, beş kişilik başka bir çalışma grubu veya gerekli görülmesi durumunda Komisyon üyelerinin tamamı tarafından incelenir. İnceleme sonucunda Komisyon;

- İnsan hakları ihlali olmadığı sonucuna varırsa araştırmayı sonlandırabilir,
- Görüşmeyi erteleyebilir,
- Bir durum araştırması başlatabilir veya
- Konuyu ayrıntılı incelemesi için geçici bir komite oluşturabilir.¹⁹

1503 usulü gizli olmasına rağmen komisyon, yıllık raporlarında görüşülen ülke isimlerini ve tavsiye edilen önlemleri yayımlar.²⁰

İnceleme süresine katılım son derece sınırlı olmasına rağmen sivil toplum örgütleri dilekçe sunabilir. Söz konusu usul, ciddi sorunlara dikkat çekmek için etkili bir yöntemdir. Usulün sıkı gizlilik anlayışı, mağduru korur.²¹

18 University of Minnesota, *a.g.e.*

19 *Aynı yer.*

20 *Aynı yer.*

21 *Aynı yer.*

1503 usulü, sınırlı bir mekanizma olmasına ve çoğu şikâyet mekanizmasının aksine mağdura doğrudan bir yardım sunmamasına rağmen birtakım avantajlara sahiptir. Bunlar; 1) Mağdur, sivil toplum örgütü veya diğer bireylerin insan hakları ihlallerine karşı doğrudan komisyona başvurabilecekleri bir yol sunması, 2) Belirgin ihlallerle ilgili bilgi sunulmasının, komisyonun çoğu zaman konuyla ilgilenmek için toplu bir prosedür oluşturmasına yardımcı olması, 3) Kusurlu devlete karşı gittikçe artan bir baskı tekniğine sahip olması, 4) Çoğu insan hakları anlaşmasını imzalamayan veya dilekçeleri almaya yetkili anlaşma organlarını tanımayan devletlerle ilgili şikayetleri kabul etmeye elverişli bir forum sunması, 5) 1503 prosedürü altında etiketlenme olasılığının ilgili devlet için utandırıcı olması.²²

Öte taraftan 1503 usulü aşağıda belirtilen dezavantajlara sahiptir:

- Çözüm eksikliği hatta mağdurun sonuçlar hakkında bilgilendirilmemesi,
- Komisyon, sadece sınırlı sayıda sivil ve siyasi hak ihlaline yanıt vermiştir. Üçüncü Dünya ülkeleri, 1503 kara listesinde orantısız bir şekilde yer alırken hem Batı hem de Doğu'daki gelişmiş ülkeler çok nadiren açıklama yapmaya çağırılmıştır,²³
- Ekonomik, sosyal ve kültürel hak ihlalleri ciddi bir şekilde değerlendirmeye alınmamıştır,
- Politik görüşler hem Alt Komisyon hem de Komisyon düzeyinde, bazı hükümetlere karşı harekete geçmede başarısızlığa neden olmuştur,²⁴
- Ülke seçiminde veya verilen kararlarda çifte standartların olması, örneğin bir politik tutuklamanın Komisyon'un

22 Meghna Abraham, *A New Chapter for Human Rights*, International Service for Human Rights and Friedrich Ebert Stiftung, Geneva 2006, s. 66.

23 Aynı yer.

24 Uganda, Yunanistan, İran ve Portekiz referansları için bkz.: Aynı yer.

dikkatini çekmesine rağmen toplu ölümlerin göz ardı edilmesi,²⁵

- Zaman alıcı, yavaş ve karmaşık prosedürlere sahiptir. Şikâyetçilerle karşılaştırıldığında devletlere eşit olmayan katılım fırsatları sunmuştur,
- Yargılamanın gizliliği, ilgili devletlerin işine yaramıştır.²⁶

2.2. 5/1 Usulü

1972 yılında işlerlik kazanan 1503 usulü, iki kez revize edilmiştir. İlk revizyon 2000 yılında, Ekonomik ve Sosyal Konsey'in 2000/3 sayılı kararıyla gerçekleşmiştir. Değişikliğin amacı, 1503 usulünün etkililiğini arttırmaktı. 2006 yılındaki ikinci değişiklikte ise Genel Kurul tarafından görevlendirilen Ekonomik ve Sosyal Konsey, inceleme konusundaki somut önerileri formüle etmek ve İnsan Hakları Konseyi'nden önce görevli olan İnsan Hakları Komisyonu'nun görevlerini ve sorumluluklarını geliştirmek ve teşkilatlandırmak amacıyla gerekli düzenlemeleri yapması için bir Çalışma Grubu kurmuştur. Çalışma Grubu Haziran 2007 tarihinde mevcut şikâyet usulünü kolaylaştıran bir öneri sunmuştur.²⁷ Bu süreçte ayrıca İnsan Hakları Konseyi, İnsan Hakları Komisyonu'nun yerini almıştır.²⁸

Kısaca 5/1 usulü, adını İnsan Hakları Konseyi'nin 18 Haziran 2007 tarihindeki 9. toplantısında alınan 5/1 numaralı BM İnsan Hakları Konseyi'nin Kurum İnşası (Institution-Building) kararından almaktadır.²⁹

25 Bu konudaki referanslar için bkz.: *Aynı yer*.

26 Abraham, *a.g.e.*, s. 66-67.

27 Ashikago, *a.g.e.*

28 "United Nations Human Rights Council", *OHCHR*, <http://www.ohchr.org/EN/HRBodies/HRC/Pages/AboutCouncil.aspx>, (Erişim Tarihi: 21.01.2018). Birleşmiş Milletler Genel Kurulu'nun 15 Mart 2006 tarih ve 60/251 sayılı kararı ile Genel Kurula bağlı olarak İnsan Hakları Konseyi kurulmuştur. Ayrıntı için bkz.: "60/251. Human Rights Council", *Birleşmiş Milletler Resmî Belge Sistemi İnternet Sayfası*, <https://documents-dds-ny.un.org/doc/UNDOC/GEN/N05/502/66/PDF/N0550266.pdf?OpenElement>, (Erişim Tarihi: 22.01.2018).

29 "5/1. Institution-Building of the United Nations Human Rights Council", *OHCHR*, http://ap.ohchr.org/documents/alldocs.aspx?doc_id=13360, (Erişim Tarihi: 23.01.2018).

Kararla ilgili düzenlemeler, kararın eki olan “BM İnsan Hakları Konseyi: Kurum İnşası” başlıklı ek metinde yer almaktadır. Kurum İnşası'nın amaçları, karar ekinin 4. maddesinde;

- İnsan hakları olgusunun geliştirilmesi,
- Devletlerin insan hakları yükümlülüklerini ve taahhütlerini yerine getirmesi ve devletlerin karşılaştığı olumlu gelişmelerin ve zorlukların değerlendirilmesi,
- İlgili devletlerin istişare ve onayı ile söz konusu devlet kapasitesinin ve teknik yardımın artırılması,
- Devletler ve diğer menfaat sahipleri arasında en iyi uygulamaların paylaşılması,
- İnsan haklarının geliştirilmesi ve korunmasında işbirliği için destek sağlanması,
- Konsey, diğer insan hakları organları ve BM İnsan Hakları Yüksek Komiserliği Ofisi ile tam işbirliği ve bağlantının teşvik edilmesi olarak sıralanmıştır.³⁰

İnsan Hakları Konseyi'nin şikâyet prosedürü, herhangi bir koşulda dünyanın herhangi bir köşesinde vuku bulan, insan hakları ve temel özgürlüklere karşı yoğun ve kanıtlanmış ihlalleri kapsamaktadır (Madde 85). Prosedür temelde daha önceki 1503 usulünün tarafsız, objektif, etkili, mağdur odaklı ve makul sürede tamamlanmasını sağlamak amacıyla, söz konusu prosedürün değiştirilmesine dayanmaktadır (Madde 86). Şikâyet prosedürü, BM'ye üye devletlerdeki tek evrensel şikâyet prosedürü olup bütün insan hakları ve temel özgürlükleri kapsamaktadır (Madde 3).³¹

Şikâyetler, herhangi bir devlete karşı ileri sürülebilir. Söz konusu devletin ilgili anlaşmayı onaylayıp onaylamamasının bir önemi yoktur.

Ancak şikâyetlerin kabul edilebilmesi için bazı geçerlilik şartlarını taşıması gerekmektedir. Bunlar aşağıdaki gibi sıralanabilir:

30 Aynı yer.

31 Aynı yer.

- Dilekçeler, BM'nin 6 resmi dilinden biriyle (İngilizce, Fransızca, Çince, Arapça, Rusça ve İspanyolca) yazılmak zorundadır,
- Verilen dilekçeler 15 sayfayı geçmemeli ve mağdurun adı, olay tarihi ve yeri ile diğer deliller dâhil olmak üzere olayı ayrıntılı bir şekilde anlatmalıdır,
- Dilekçeler, politik amaçla yazılmış olmamalıdır,
- Dilekçelerdeki iddialar sadece kitle iletişim araçlarıyla yayılan raporlara dayandırılmamalıdır,
- Dilekçeye konu olan iddiaların hâlihazırda, BM'nin insan hakları ile ilgili diğer organlarında veya bölgesel benzer şikâyet prosedürlerine göre araştırılıyor olmaması gerekmektedir,
- İç hukuk yolları tüketilmiş olmalıdır; ancak iç hukuk yollarının etkisiz olduğu ve makul bir süreyi aşması durumunda iç hukuk yollarının tüketilmiş olması gerekmemektedir,
- Dilekçelerde aşağılayıcı ve küçük düşürücü bir dil kullanılmamalıdır,
- Şikâyet prosedürü, bireysel davalara çözüm üretmek ve tazminat talep etmek amacıyla işletilmemelidir.³²

Dilekçelerin belirli bir formatta hazırlanması gerekmektedir. Dilekçeler; yazılı, okunabilir, tercihen el yazısı ile yazılmamış ve ıslak imzalı olmalıdır. Dilekçede yer alan iletişim bilgileri değiştiğinde bu durum, en kısa sürede dilekçenin gönderildiği ofise bildirilmelidir. Şikâyet konusu olay ilgili tüm belgelerin bir örneği dilekçe ekinde yer almalıdır. Bilgilerin tam ve aydınlatıcı olmaması durumunda İnsan Hakları Konseyi Sekreteryası, ilave bilgi ve dokümanlar için şikâyetçiyle iletişim kurabilmektedir.³³

5/1 prosedürü, yukarıda belirtilenlerden anlaşılacağı üzere bireysel değil ancak silahlı çatışmalar, uluslararası insancıl

32 "Human Rights Council Complaint Procedure", *OHCHR*, <http://www.ohchr.org/EN/HRBodies/HRC/ComplaintProcedure/Pages/FAQ.aspx>, (Erişim Tarihi: 05.01.2018).

33 Aynı yer.

hukukun ihlali (silahlı çatışmalar hukuku) veya barışa tehdit gibi yoğun insan hakları ihlalleriyle ilgili şikâyetleri içeren bir prosedürdür. Yani kısa zamanda çok sayıda mağdurun ve çok sayıda ihlalin olduğunu iddia eden dilekçelerin varlığı söz konusu olmalıdır. Örneğin; hapisane koşullarının hem tutuklular hem de hapisane çalışanları için küçük düşürücü nitelikte olmasının şiddet ve tutukluların ölmesiyle sonuçlanması bu kapsamda bir ihaldir.³⁴

Birey grupları, sivil toplum kuruluşları ve bireyler, İnsan Hakları Konseyi'ne başvuru yapabilirler. Önemli olan yoğun insan hakları ihlali olduğu iddiasının ortaya konmasıdır. Süreç, Konsey tarafından aksi kararlaştırılmamışsa gizli yürütülür. Şikâyetçi, kimliğinin ilgili devlete karşı saklı tutulmasını talep edebilir. Ancak şikâyetlerin anonim olması, dilekçenin kabul edilmeme sebebidir. Şikâyetler, BM üyesi herhangi bir devlete karşı yapılabilir.³⁵

Bir şikâyet dilekçesinin kabul edilebilir olması durumunda dört aşamadan oluşan bir süreç takip edilmektedir. Birinci aşamada İnsan Hakları Konseyi Sekreteryası ile birlikte Dilekçeler Çalışma Grubu Başkanı tarafından dilekçenin ilk taraması yapılmakta, kabul edilebilirlik kriterlerini karşılayan şikâyet dilekçeleri, ihlal iddiasıyla ilgili görüşlerini alabilmek amacıyla ilgili devlete gönderilmektedir.

İkinci aşamada Dilekçeler Çalışma Grubu, yılda iki kez toplanmakta, bir şikâyetin kabul edilebilirliğine karar vermekte ve ihlal iddiasının esasını değerlendirmektedir. Bu süreçte Dilekçeler Çalışma Grubu üç şekilde hareket edebilir;

- Şikâyeti, Konsey'in 5/1 kararı altında kabul edilebilir nitelikte görmediği için reddeder,
- Şikâyeti kabul eder, ilgili devlet ve şikâyetçiden makul bir süre içerisinde ilave bilgiler talep eder,

34 Aynı yer.

35 Aynı yer.

- Bütün kabul edilebilir nitelikte olan dilekçeleri ve bunlarla ilgili tavsiyeleri ileri düzey araştırma için Durumlar Çalışma Grubu'na iletir.³⁶

Üçüncü aşamada ise beş temsilciden oluşan Durumlar Çalışma Grubu yılda iki kez toplanır ve Dilekçeler Çalışma Grubu'nun bilgi ve tavsiyeleri doğrultusunda Konsey'e bir rapor sunar ve alınması gereken tedbirlerle ilgili olarak görüşlerini bildirir. Bu süreçte Durumlar Çalışma Grubu üç şekilde karar alabilir;

- Durumun görüşülmesine son verir,
- İleri düzey araştırma ve ilave bilgiler için durumu görüşmeye devam eder,
- Dilekçelerde belirtilen hak iddialarının sübut bulması durumunda konuyu İnsan Hakları Konseyi'ne bildirir.

Dördüncü aşamada ise İnsan Hakları Konseyi, aksi kararlaştırılmamışsa Durumlar Çalışma Grubu'nun raporunu gizli bir şekilde değerlendirmeye almaktadır. Bu değerlendirme sonucunda ise Konsey;

- İleri bir araştırma ve eylem öngörülmediyse durumun değerlendirilmesine son verebilir,
- Makul bir süre içerisinde ilgili devletten ilave bilgiler talep etmek için durumu inceleme altında tutmaya devam edebilir,
- Durumu inceleme altında tutmaya devam eder ve durumu izlemesi ve Konsey'e rapor etmesi için nitelikli bir uzman atayabilir,
- Kamuoyunun dikkatini çekmek için gizli şikâyet prosedürünü sonlandırabilir ve prosedürü açık hale getirebilir,

³⁶ Aynı yer.

- İlgili devlete teknik işbirliği, kapasite inşa desteği ve tavsiye hizmetleri sağlaması için İnsan Hakları Yüksek Komiserliği'ne tavsiyede bulunabilir.³⁷

Temelde ilgili devlet üzerinde gittikçe artan bir baskı hissettirme özelliğine sahip olan 5/1 usulünün 1503 usulüne göre avantajları aşağıdaki gibi özetlenebilir;

- **Tarafsızlık ve Şeffaflık:** Dilekçeler Çalışma Grubu Başkanı, Çalışma Grubu üyelerine ilk taramada reddedilen dilekçelerin listesini ve red nedenlerini sunmaktadır.
- **Zaman Odaklı Süreç:** Çalışma gruplarının her biri yılda bir kez iki haftalık oturumlar yerine, yılda 2 kez 1 haftalık oturumlar için bir araya gelir. Böylece Konsey, Durumlar Çalışma Grubu tarafından gerekli sıklıkta gönderilen dosyaları değerlendirmeye alabilmektedir.
- **Mağdur Odaklılık:** Mağdurlar, ana aşamalarda, süreçle ilgili olarak devletler gibi bilgilendirilirler. Her iki çalışma grubu, ilgili devletlerden talep ettikleri gibi mağdurlardan da bilgi talebinde bulunabilmektedir.
- **İşbirliği ve Diyalog:** İlgili devlete teknik işbirliği, kapasite inşa desteği ve tavsiye hizmetleri sağlaması için İnsan Hakları Yüksek Komiserliği'ne Konsey tarafından tavsiyede bulunabilir.³⁸

Prosedür, 1503 usulü ile kıyaslandığında daha tarafsız ve şeffaf olup zaman ve mağdur odaklıdır. Ayrıca 5/1 usulü, gizli yürütülen araştırma sürecini, açık hale getirme özelliğinden dolayı, devletler için baskı yaratıcı niteliktedir.

Diğer taraftan 1503 usulünün çoğu özelliğini devralan 5/1 usulünün başarılı olup olmayacağı konusunda şüpheler de vardır. Avrupa ve Amerika Birleşik Devletleri'ndeki (ABD) bölgesel mahkeme örnekleriyle karşılaştırıldığında, usulün özellikle yazılı ve şikâyet sahibinden fiziksel olarak uzak olması, şikâyetlerin

37 Aynı yer.

38 Aynı yer.

derinlemesine değerlendirilmesini engelleme potansiyeli doğurmaktadır. Anlaşma organları, yapıları gereği tutarlı ve ağır ihlal durumlarını inceleme yeteneğine sahip olmaktan uzaktır. Görevlendirilen uzmanlar, kendi bireysel kapasiteleriyle hareket ettiği ve politik nüfuza sahip olmadıkları için hükümetler üzerindeki tesirleri tartışmalıdır.³⁹

3. Eritre Örneği

2006 yılından itibaren 5/1 şikâyet prosedürü kapsamında İnsan Hakları Konseyi'ne gönderilen durumların listesine bakıldığında, bu listede Eritre, Gine, Irak, İran İslam Cumhuriyeti, Kamerun, Kırgızistan, Kongo Demokratik Cumhuriyeti, Maldivler, Özbekistan, Tacikistan ve Türkmenistan'ın yer aldığı görülmektedir.⁴⁰

Bu ülkelerden sadece Eritre'nin incelemesi, İnsan Hakları Konseyi'nin 21/1 Kararı ile açık hale getirilmiş; diğerleri ise çeşitli aşamalarda sonlandırılmıştır.⁴¹ Bu anlamda inceleme gizliliği ortadan kaldırıldığı ve kamuya açık hale getirildiği için Eritre'yle ilgili belgelere ulaşmak mümkündür. Bu nedenle İnsan Hakları Konseyi'nin Eritre örneği takip eden sayfalarda incelenmektedir.

3.1. Arka Plan: Eritre Siyasi Tarihi

Bir buçuk milyon yıl öncesine ait bir kadın bedenine ait kalıntılara ilişkin arkeolojik bulgular, Eritre'yi insanlığın şafağına yakın bir noktaya oturtmaktadır. Hayvancılık ve tarıma ilişkin deliller ise M.Ö. 5000 yıllarına uzanmaktadır. M.Ö. 2000 yıllarına doğru Eritre sahilleri, Mısır'ın ticaret seferlerine tanık olmaktadır. M.S. 1. yüzyıla kadar medeniyetler ve krallıklar bugünkü Eritre'de

39 Ayrıntı için bkz.: Vojin Dimitrijevic, "United Nations Complaints Procedures after The Establishment of the Human Rights Council", *The British Institute of International and Comparative Law*, https://www.biicl.org/files/3294_vojin_dimitrijevic.doc, (Erişim Tarihi: 03.01.2018).

40 "List of Situations Referred to the Human Rights Council under the Complaint Procedure since 2006", *OHCHR*, <http://www.ohchr.org/Documents/HRBodies/ComplaintProcedure/SituationsConsideredUnderComplaintProcedures.pdf>, (Erişim Tarihi: 20.02.2018).

41 Birleşmiş Milletler İnsan Hakları Konseyi, "Resolution 21/1", <https://documents-dds-ny.un.org/doc/RESOLUTION/GEN/G12/174/43/PDF/G1217443.pdf?OpenElement>, (Erişim Tarihi: 20.02.2018).

yeşermeye başlamıştır. M.S. 2. yüzyıldan 10. yüzyıla kadar Aksum İmparatorluğu bugünkü Eritre, Etiyopya'nın kuzey kısmı, Batı Yemen, Güney Suudi Arabistan ve Sudan üzerinde egemenlik kurmuştur. İmparatorluğun başkenti ise bugünkü Etiyopya'da bulunan Aksum şehridir. Pers, Roma ve Çin güçleri yanında çağın dördüncü büyük gücü olarak tanımlanan Aksum İmparatorluğu, M.S. 7. yüzyıl itibariyle İslamiyet'in hızlı genişlemesiyle karşılaşmıştır. İslam halifelerinin Kızıldeniz ve Nil'in büyük bir çoğunluğunu kontrol altına alması üzerine ekonomik izolasyona maruz kalmış ve sonunda gerilemeye başlamıştır. Aksum İmparatorluğu'nun 10. yüzyılda çökmesinden sonra, dağlık araziler Bahr Negus'un krallığı olan Medri Bahri'ye geçmiştir. Habeş'den -1137 yılında *Mara Takla Haymanot* tarafından kurulan Etiyopya İmparatorluğu farklı bir politik yönetim olan Medri Bahri, hükümdarı *Bahr Negus* zamanında hem Habeş hem de Müslüman devletlerle mücadeleye girişmiştir. 16. yüzyılın sonuna doğru Osmanlı İmparatorluğu Medri Bahri'yi fethetmiş ve bölgeyi, Kızıldeniz havza alanını genişleterek Osmanlı'nın Habeş Eyaleti'nin bir parçası haline getirmiştir. Ancak Osmanlı İmparatorluğu, bugün Eritre olarak bilinen toprakların iç kısmını kontrol etmeyi sürdürmede başarısız olmuştur. Bunun üzerine 1846 yılında Mehmet Ali Paşa'nın Mısır güçleri, Habeş Eyaleti'nin kontrolünü üstlenmiş ve bu kontrolü Batı Eritre'ye kadar genişletmiştir. Mısır'ın Eritre'nin sahil, batı ovaları ve kuzey dağlıklarına hâkimiyeti, 1888 yılında Sudan'daki Mehdilik ayaklanmasına kadar sürmüştür. Bu ayaklanma, Avrupa'nın Afrika Boyunuza'na nüfuz etmesi için bir aşama olmuştur.⁴²

1890-1941 yılları arasında İtalya'nın kolonisi olan Eritre, 1941 yılında Britanya askeri idaresinin altına girmiştir. Nisan 1941 tarihinde, bir grup Eritreli "Vatansever Toplum" adlı bir politik yapılanma içerisinde bir araya gelmiş ve İtalya'nın yenilmesi üzerine ise iki fraksiyona ayrılmıştır. Birinci fraksiyon, *İbrahim Sultan* tarafından temsil edilen ve ülkenin bağımsızlığını (veya BM himayesi) isteyen Müslüman gruptur. Diğeri ise Tigrinyalı

42 Birleşmiş Milletler İnsan Hakları Konseyi, "A/HRC/29/CRP.1 Report of the Detailed Findings of the Commission of Inquiry on Human Rights in Eritre", <http://untribune.com/wp-content/uploads/2015/11/un-commission-of-inquiry-human-rights-eritrea.pdf>, (Erişim Tarihi: 20.02.2018).

entelektüel *Tedla Bairu* liderliğinde temsil edilen ve Etiyopya ile birleşmeye kendini adanmış bir fraksiyondur. Bunların dışında örneğin Müslüman ve Hristiyanlardan oluşan ve Etiyopya ile özerk federasyon talep eden başka gruplarda bulunmaktadır. 1946 yılına doğru bu üç temel akım, üç farklı politik partiye dönüşmüştür. *İbrahim Sultan*, Müslüman Ligi'nin lideri olurken; *Tedla Bairu*, Birlik Yanlısı Parti'nin lideri, *Wolde-Ab Wolde Mariam* ise "Eritreliiler için Eritre" olarak bilinen bağımsızlık yanlısı partinin lideri olmuştur. Bu üç grup ülkenin geleceği için İngilizlerle lobcilik faaliyetlerine girişmiştir. Ancak 2. Dünya Savaşı'nı takiben İngilizler, Eritre'yi dini çizgiler boyunca ve Etiyopya ile Sudan arasında bölmeyi teklif etmiştir. Sovyetler Birliği,⁴³ İtalya'da komünistlerin kazanacağını düşünerek başlangıçta Eritre'nin İtalya vesayetine dönmesini desteklemiş, Araplar ise Müslüman nüfusu korumak amacıyla bağımsız bir devlet kurulmasını istemiş, Etiyopya ise Eritre'nin büyük bir kısmının Etiyopya'ya geçmesi için ABD'de büyük lobcilik faaliyetlerine girişmiştir. Lakin bir çözüm bulunamayınca ABD, Birleşik Krallık, Fransa ve Sovyetler Birliği meseleyi BM'ye taşımıştır. Ancak BM'de bir çözüm bulamayıp ülkeyi 1949 yılında İngilizlerin ve İtalyanların önerdiği gibi dini çizgiler boyunca bölme noktasına gelince; bazı Eriteli bağımsızlık taraftarı gruplar, self-determinasyon için referandum amacıyla Bağımsızlık Bloğu'nu oluşturmuştur. 2 Aralık 1950 tarihinde ise BMGK 390 A (V) kararı ile gevşek bir federasyon oluşturarak iç işlerinde serbest olmak üzere Eritre'yi Etiyopya'nın kontrolüne vermiş, İngiltere'nin ise 15 Eylül 1952 tarihine kadar ülkeyi terk etmesini istemiştir.⁴⁴

Etiyopya Kralı Haile Selassie'nin federasyonun başından beri Eritre özerkliğinin altını oyması ve Eritre politik hareketinin içeriğini boşaltması⁴⁵ ve bunun üzerine öğrenciler tarafından başlatılan gösterilerin kanlı bir şekilde bastırılması üzerine, barışçıl gösterilerin işe yaramayacağı sonucuna varan Mohamed Said Nawd, Saleh Ahmed Eyay ve Sudan'a sürgüne gönderilen diğer Eritreliiler tarafından Eritre Kurtuluş Hareketi (ELM) Kasım 1958 tarihinde kurulmuştur. Ancak bu hareket, gerek Etiyopya kraliyet otoriteleri gerekse 1960 yılında Kahire'de Idris Muhammad Adam

43 Aynı yer.

44 Aynı yer.

45 Aynı yer.

ve Eritreli entelektüel ve öğrenciler tarafından kurulan Eritre Kurtuluş Cephesi (ELF) tarafından zarar görmüştür. ELF'nin ilk üye ve liderlerinin çoğunun Müslüman olması ve Eritre'yi Arap dünyasının bir parçası olarak görmesine rağmen ELF ve ELM, taraftar toplamak için birbirleriyle mücadele etmiştir. 1962 yılında Eritre resmen Etiyopya tarafından ilhak edilmiş; bu dönemde Etiyopya'yla yaklaşık 30 yıllık süren bağımsızlık mücadelesinin temelleri atılmış olmuştur. 1962-1974 yılları arasında bağımsızlık mücadelesini üstlenen ELF, içindeki Hristiyan üyelerin katledilmesi ve diğer mutsuz muhalif güçlerin birleşmesi sonucu bölünmüş ve ortaya Eritre Kurtuluş Güçleri-Halkların Kurtuluş Güçleri (ELF-PLF) ortaya çıkmıştır.⁴⁶ Her ne kadar üyelerin çoğu ELF'ye sadık kalsa da ELF ve ELF-PLF (sonradan Erite Halkların Kurtuluş Güçleri'ne (EPLF) dönüşen) arasında ilk kavga, 1972-1974 yılları arasında cereyan etmiştir. Ancak tabandan gelen baskı üzerine ELF ve EPLF Ekim 1974 tarihinde ateşkes yapmıştır ki bu arada Etiyopya Kralı, bir askeri cunta sonucu devrilmiştir. 1975-1977 yılları arasında ELF ve EPLF'nin işbirliğiyle Eritre topraklarının yaklaşık yüzde 95'i ele geçirilmiş; Etiyopya'ya karşı başarı sağlanmıştır. Ancak komünist ideolojiyi benimseyen Etiyopya'nın yeni rejimi, Sovyetler Birliği'nden aldığı destekle ELF ve EPLF örgütlerine terk ettiği toprakların büyük bir kısmını 1978 yılının ikinci yarısında yeniden geri almıştır. Arap Dünyası'nın bir parçası olmayı amaçlayan ancak bu yenilgiyle birlikte Sudan sınırlarına sürülen ELF'nin Sudan Ordusu tarafından silahsızlandırılması sonucu, 1981 yılına doğru Eritre için savaştan tek örgüt olarak EPLF kalmıştır. 1982-1987 yılları arasında Sovyetler Birliği'nin desteğini alan Etiyopya'ya karşı mücadele veren EPLF, daha fazla destek alabilmek için Marksist söylemini gevşetmiştir.⁴⁷ 1988-1991 yılları arasında Etiyopya'ya karşı ikinci kurtuluş mücadelesi veren EPLF, Eritre topraklarını geri alarak 30 yıllık bağımsızlık mücadelesini amacına ulaştırmıştır. BM gözetiminde 13 ve 25 Nisan 1993 tarihlerinde yapılan referandum sonucu, Eritre 24 Mayıs 1993 tarihinde resmen bağımsızlığına kavuşmuş ve BM'nin 182. üye ülkesi olmuştur.⁴⁸

46 Aynı yer.

47 Aynı yer.

48 Aynı yer.

1991 yılında yani devletin yapılandırılması aşamasında geçiş dönemi ulusal meclisi, geniş katılımı hazırlanan ve parlamento tarafından onaylanan anayasa, bağımsız sivil toplum örgütleri ve bağımsız medya örneklerinde olduğu gibi demokratik bir yaklaşıma sahip olan Eritre, 1998-2000 Eritre-Etiyopya Savaşı'nı takiben insan hakları ve kazanılmış değerler açısından gerilemiş;⁴⁹ 1991 yılından beri tek siyasi parti olan EPLF -sonradan kendini Halkların Demokrasi ve Adalet Cephesi (PFDJ) olarak tanımlamış- ve bu partinin başkanı olan Devlet Başkanı Isaias Afwerki tarafından yönetilmiştir. Geçiş dönemi ulusal meclisi ise 2002 yılından itibaren bir araya gelmemiştir.⁵⁰

Eritrelilerin Asmara'ya girdikleri gün olan ve Bağımsızlık günü olarak kabul ettikleri 24 Mayıs 1991 tarihinden itibaren Eritre devletini yapılandırma sürecinde Eritre yönetimin insan haklarına yönelik ihlalleri,⁵¹ BM İnsan Hakları Konseyi'nin 26/24 sayılı kararı ile 27 Haziran 2014 tarihinde Eritre İnsan Hakları Soruşturma Komisyonu'nu kurmasına neden olmuştur. Soruşturmanın kapsamını yargısız infazlar, zorla alıkoyma, keyfi tutuklama ve alıkoyma, işkence, askerlik gibi zorunlu hizmetler süresince uygulanan şiddet ve taciz, ifade ve düşünce özgürlüğü ile toplanma, dernek kurma, dini inanç ve seyahat serbestliğinin kısıtlanması gibi ihlaller oluşturmaktadır.⁵²

3.2. Eritre'de 5/1 Süreci

İnsan Hakları Konseyi, Eritre'de 1991 yılından itibaren büyük insan hakları ihlalleri yapıldığı gerekçesiyle 6 Temmuz 2012 tarihinde aldığı 20/20 karar ile durumun incelenmesi için özel bir raportör atamış,⁵³ 26 Eylül 2012 tarihinde aldığı 21/1 karar ile de 20/20

49 Aynı yer.

50 Birleşmiş Milletler İnsan Hakları Konseyi, "A/HRC/32/CRP.1 Detailed Findings of the Commission of Inquiry on Human Rights in Eritrea", http://www.ohchr.org/Documents/HRBodies/HRCouncil/CoIEritrea/A_HRC_32_CRP.1_read-only.pdf, (Erişim Tarihi: 22.02.2018).

51 "A/HRC/29/CRP.1 Report of the Detailed Findings of the Commission of Inquiry on Human Rights in Eritrea", *a.g.e.*

52 Birleşmiş Milletler İnsan Hakları Konseyi, "A/HRC/RES/26/24", <https://documents-dds-ny.un.org/doc/UNDOC/GEN/G14/082/18/PDF/G1408218.pdf?OpenElement>, (Erişim Tarihi: 22.02.2018).

53 Birleşmiş Milletler İnsan Hakları Konseyi, "A/HRC/RES/20/20", [https:// documents-](https://documents-)

kararının uygulanabilmesi için soruşturmanın gizlilik özelliğini kaldırmış ve açık hale getirmiştir.⁵⁴ 14 Haziran 2013 tarih ve 23/21 karar ile de özel raportörün görev süresini bir yıl daha uzatan⁵⁵ İnsan Hakları Konseyi, daha öncede referansta bulunduğu gibi 27 Haziran 2014 tarih ve 26/24 karar ile içlerinden birinin özel raportör olduğu 3 kişilik bir komisyon atanmasına karar vermiştir.⁵⁶ 2 Temmuz 2015 tarih ve 29/18 karar ile özel raportör ve komisyonun görev süresini bir yıl daha uzatan İnsan Hakları Konseyi, 23 Haziran 2017 tarih ve 35/35 karar ile de BMGK'dan gerekli önlem ve tedbirlerin alınabilmesi için komisyon raporunun BM'nin ilgili tüm organlarıyla paylaşılmasını talep etmektedir.⁵⁷

Eritre'deki büyük insan hakları ihlallerini ve sistematik şiddeti araştırmak için çağrı yapan ve son başvuru gününü 15 Ocak 2016 olarak belirleyen Komisyon, 39 ülkeden 44.267 başvuru almıştır.⁵⁸ Bu başvuruların 30.517'si posta, 13.750'si elektronik postayla gelmiştir.⁵⁹ Başvuruların çoğu Eritre'nin resmi dillerinden biri olan Tigrinya dili başta olmak üzere İngilizce, Arapça ve Almanca'dır. Mektupların çoğu Almanya, Suudi Arabistan, Sudan, İsviçre, Birleşik Krallık ve ABD'den gelmiştir. Sadece 8 başvuru Eritre'den ulaşmıştır. Bunların 3'ü ise derneklere ait olup geri kalan 5 başvuru bireyseldir.⁶⁰ Ancak Komisyon daha ileri düzey bir iletişim için metodolojik açıdan 16 ülkeden 500 bireysel başvuruyu, örneklem olarak dikkate almıştır. Başvurularda vurgulanan konuların büyük çoğunluğunda önemli bir farklılığın bulunmaması nedeniyle seçilen örneklemin boyutu yeterli görülmüştür. Seçilen kişilerle iletişim, telefonla veya yüz yüze gerçekleştirilmiştir. Komisyon

dds-ny.un.org/doc/RESOLUTION/GEN/G12/154/18/PDF/G1215418.pdf? OpenElement, (Erişim Tarihi: 22.02.2018).

54 "Resolution 21/1", *a.g.e.*

55 "A/HRC/RES/23/21", *Birleşmiş Milletler İnsan Hakları Konseyi*, <https://documents-dds-ny.un.org/doc/UNDOC/GEN/G13/150/91/PDF/G1315091.pdf?OpenElement>, (Erişim Tarihi: 22.02.2018).

56 "A/HRC/RES/26/24", *a.g.e.*

57 "A/HRC/RES/35/35", *Birleşmiş Milletler İnsan Hakları Konseyi*, <https://documents-dds-ny.un.org/doc/UNDOC/GEN/G15/163/44/PDF/G1516344.pdf?OpenElement>, (Erişim Tarihi: 23.02.2018).

58 "A/HRC/32/CRP.1 Detailed Findings of the Commission of Inquiry on Human Rights in Eritrea", *a.g.e.*

59 *Aynı yer.*

60 *Aynı yer.*

ayrıca Eritre'yi ziyaret etmek istemiş ancak Eritre hükümetinin işbirliği yapmaması üzerine, 13 ülkede önemli sayıda Eritreli'yle görüşme yapmıştır.⁶¹

Yapılan soruşturma sonucunda Komisyon, 1991 yılından beri Eritre'de insanlığa karşı suçların işlendiğine inanmak için inandırıcı temeller bulunduğunu tespit etmiştir. Bu çerçevede Komisyon aşağıdaki sonuçlara varmıştır.

- Eritre resmi görevlileri, 1991 yılından itibaren ülkenin sivil nüfusuna karşı sürekli, yaygın ve sistematik bir şiddet düzenlemektedir.
- Eritre resmi görevlileri köleleştirme, hapis, zorla ortadan kaldırma, işkence, diğer insanlık dışı davranışlar, zulüm, tecavüz ve cinayet suçlarını işlemiş ve işlemektedir.
- Eritre'de bir anayasa, bağımsız bir yargı ya da demokratik kurum bulunmadığı için Komisyon, hukukun üstünlüğünde herhangi bir gelişme⁶² bulmamıştır. Komisyon, ulusal seçimler yapma planına ilişkin bir duyurunun olmadığını belirtmiştir. Komisyona yeni bir anayasa hazırlanmasının düşünülmesi için bir komitenin kurulması konusunda bilgi verilmesine rağmen daha fazla ayrıntıya sahip olunamamıştır.
- Komisyon keyfi tutukluluk, zorla ortadan kaldırma, işkence, cinayet, cinsel ve toplumsal cinsiyete dayalı şiddet ile din ve etnik kökene dayalı ayrımcılığın yapılmasına ilişkin olarak ağır insan hakları ihlallerinin devam ettiğini tespit etmiştir.
- Komisyon, devletin uluslararası toplumla olan ilişkisini arttırmasına rağmen, insan haklarının geliştirilmesi alanında ilerleme kaydedildiğine dair bir kanıt bulamamıştır.

61 Aynı yer.

62 Aynı yer.

- Ülkeden kaçan Eritreliler için insan hakları ihlalleri, ülkeden kaçışın başlıca motivasyon unsuru olmaktadır. Refakatsiz kaçan küçüklerin sayısı da artmaktadır.
- Eritreliler süresi belirsiz askeri/ ulusal hizmete tabi tutulmaya devam etmektedir. Hükümet son zamanlarda yasal askerlik süresinin 18 ayla sınırlandırılacağına ilişkin herhangi bir plan bulunmadığını doğrulamıştır.
- Siyasi güç ve kontrol, Devlet Başkanı ile küçük bir grubu oluşturan askeri ve siyasi kesimin elindedir. Komisyon, keyfi tutuklama, zorla ortadan kaybolma ve işkence davalarının çoğundan Ulusal Güvenlik Dairesi ve ordunun üst düzey kesiminin sorumlu olduğuna inanmak için makul gerekçelere sahip olduğunu belirtmektedir. Askeri kumandanlar, hükümetin askerlik hizmeti programındaki yozlaşma ve Eritre sınırlarında işlenen tacizlerden de sorumludur. Partinin ve ordunun liderliği, askerlik hizmeti gören gençleri, çalışma gücü olarak görmekte ve yararlanmaktadır.⁶³

Sonuç olarak 5/1 prosedürü çerçevesinde İnsan Hakları Konseyi'nce kurulan Komisyon, Eritre'de çok önemli insan haklarına ilişkin ihlalleri ilk olarak 4 Haziran 2015 tarihli A/HRC/29/42 numaralı raporunda belirtmiştir. Ayrıca bu ihlallere karşı herhangi bir ilerleme de kaydedilmediğini 9 Mayıs 2016 tarihli A/HRC/32/47 numaralı raporunda belirten Komisyon, Eritre'deki durumu bu sefer, Uluslararası Ceza Mahkemesi'ne taşımamasını, Birleşmiş Milletler Genel Kurulu'na tavsiye etmiştir.⁶⁴

5/1 prosedürü, 1503 prosedürünün eksikliklerini gidermek amacıyla tasarlanmış olsa da Eritre örneğinde başarılı görünmemektedir. Öte taraftan yukarıda da belirtildiği gibi Gine, Irak, İran İslam Cumhuriyeti, Kamerun, Kırgızistan, Kongo Demokratik Cumhuriyeti, Maldivler, Özbekistan, Tacikistan, ve

63 Aynı yer.

64 Birleşmiş Milletler İnsan Hakları Konseyi, "A/HRC/32/47 Report of the Commission of Inquiry on Human Rights in Eritrea", <https://documents-dds-ny.un.org/doc/UNDOC/GEN/G16/093/42/PDF/G1609342.pdf?OpenElement>, (Erişim Tarihi: 23.02.2018).

Türkmenistan örneklerinde incelemenin sonlandırılması ya şikayetlerin sübut bulmadığına ya da ilgili ülkelerin İnsan Hakları Konseyi başta olmak üzere BM'nin ilgili kurumlarıyla işbirliği halinde insan hakları ihlallerinin ortadan kaldırılması için çaba sarf ettiğine veya tavsiye kararlara uyduğuna işaret etmektedir.

Sürecin gizli yürütülmesi her halükârda etkililiğinin ölçülmesini zorlaştırmaktadır. Ancak devletler üzerinde, soruşturmanın aşamalarına bağlı olarak artan bir baskı aracı niteliğinde olduğunu ifade etmek mümkündür. Bu baskıyı oluşturan unsurun, soruşturmanın açık hale getirilmesine bağlı olarak ilgili devletin uluslararası düzeydeki itibarını hedeflemesinde yattığı söylenebilir. Diğer bir ifadeyle, insan hakları ihlallerinin son bulmaması yahut bu amaçla BM'yle işbirliğine girilmemesi, ilgili devlet için uluslararası düzeyde itibar kaybına neden olmaktadır. 5/1 prosedürüne tabi olan ülkelere bakıldığında söz konusu ülkelerin az gelişmiş veya gelişmekte olan ülkeler olduğu açıkça görülebilir.⁶⁵ Bu anlamda az gelişmişlik ile insan hakları ihlalleri arasında doğru orantı olduğunu söylemek mümkündür-İnsan Hakları İzleme 2016 Dünya Raporu da bu çıkarımı doğrulamaktadır.⁶⁶ Diğer bir ifadeyle 5/1 prosedürüne takılan ve ifşa edilen ülkelerin uluslararası toplum çerçevesinde itibarlarının zedelenmesi, zaten kötü olan ekonomik geleceklerini de olumsuz etkileyecektir.

Bununla birlikte 5/1 prosedürünün bu usule takılan ülkelerin demokratik ve hukuk sistemlerini geliştirmede ne düzeyde fayda sağladığını söylemek de zordur. Bu anlamda 5/1 usulünün hatta diğer sözleşme dışı koruma usullerinin, insan haklarını bölgesel düzeyde koruma mekanizmaları kadar başarılı olamayacağını ifade etmek de mümkündür. Bölgesel düzeyde koruma mekanizmalarının en gelişmiş olan Avrupa'nın dışarıda tutulması durumunda bile ABD ve Afrika örnekleri dikkate alınır; insan haklarının bölgesel düzeyde korunmasının daha etkili olabileceği ilere sürülebilir. Örneğin Afrika'nın insan haklarının korunması

65 "List of Situations Referred to the Human Rights Council under the Complaint Procedure since 2006", *OHCHR*, <http://www.ohchr.org/Documents/HRBodies/ComplaintProcedure/SituationsConsideredUnderComplaintProcedures.pdf>, (Erişim Tarihi: 20.02.2018).

66 "World Report 2016-Events of 2015", *Human Rights Watch*, https://www.hrw.org/sites/default/files/world_report_download/wr2016_web.pdf, (Erişim Tarihi: 16.05.2018).

için kurduğu organlar; Afrika İnsan ve Halkların Hakları Komisyonu, Afrika Çocuk Hakları ve Refahı Komitesi, Afrika İnsan ve Halkların Hakları Mahkemesi, Afrika Birliği Adalet Mahkemesi ve henüz onaylanmayan ve imza sürecinin tamamlanmasını bekleyen Afrika Adalet ve İnsan Hakları Mahkemesidir.⁶⁷ Bölgesel düzeydeki korumaların etkililiğine ise Amerika kıtasında Peru'daki Barrios Altos davası güzel bir örnektir. Söz konusu davada, Amerikalılararası İnsan Hakları Mahkemesi'nin tazminat ödetme, hukukun üstünlüğüne ilişkin anlayış standartının yükseltilmesi, toplumda farkındalık yaratılması ve uluslararası hukuka riayet edilmesinin sağlanması gibi konularda başarılı olduğunu söylemek mümkündür.⁶⁸ Üstelik mahkeme kararlarının açık ve aleni olması, etkililiğin ölçülmesini de kolaylaştırmaktadır.

Öte taraftan Ortadoğu gibi bölgesel koruma mekanizmalarından yoksun bölgeler dikkate alındığında, bu bölgelerdeki ülkeler için 5/1 usulüne maruz kalmak, caydırıcı bir etkiye sahip olabilir. Eritre dışındaki ülke örnekleri bunu doğrulayabilecek niteliktedir. Tabii bu her halükârda 5/1 prosedürünün kapsamında olan “yaygın ve kitlesel insan hakları ihlalleri” için yapılabilecek bir yorumdur. Bireysel düzeyde insan haklarına ilişkin ihlaller için bu prosedür, var olma nedeni gereği, zaten fonksiyonel değildir.

Sonuç

Günümüzde insan haklarının ulusal, bölgesel ve uluslararası düzeyde korunması söz konusudur. Magna Carta ve Senedi İttifak gibi ulusal kaynaklar, tekil ülkelerin kendi siyasi tarihlerinin bir sonucu olarak ortaya çıkmaktadır. Bölgesel kaynaklar, insan haklarıyla ilgili yasal zemin ve yaptırımlarını belirli bir coğrafi bölgeyle sınırlandıran kaynakları içermektedir. Bölgesel kaynaklar, bölgesel düzeyde yargısal veya yargı-dışı korunmanın temelini oluşturmaktadır. Bunlar arasında Bağımsız Devletler Topluluğu,

67 “OAU/AU Treaties, Conventions, Protocols & Charters”, *African Union*, <https://www.au.int/web/en/treaties/protocol-african-%20charter-human-and-peoples-rights-rights-women-africa>, (Erişim Tarihi:15.05.2018).

68 Mahir Terzi, “İnsan Haklarının Bölgesel Düzeyde Korunması Üzerine Bir İnceleme: İnsan Hakları ve Amerika (Barrios Altos Davası Örneği ve Ortadoğu Üzerine Bazı Öneriler)”, *Kara Harp Okulu Bilim Dergisi*, Cilt: 27, Sayı: 2, Aralık 2017, s. 77-78.

Arap Ligi, Asya İnsan Hakları Merkezi ve Asya-Pasifik Avrupa Konseyi, Amerikan Devletler Teşkilatı ve Afrika Birliği yer almaktadır.

Uluslararası kaynakların başında ise BM sistemi gelmektedir. İnsan haklarının BM düzeyinde korunması; sözleşmeye dayalı usuller yani sözleşme içi usuller ve sözleşme dışı usuller olmak üzere iki temel mekanizmaya dayanmaktadır. Sözleşme dışı koruma sisteminin dayanağını, İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi ve Birleşmiş Milletler Sözleşmesi'nin kendisi oluşturmaktadır. Sözleşme içi usullerin uygulanmasında anlaşma izleme birimleri olarak Komiteler, yargı-dışı kuruluşlar olarak görev almaktadır. Sözleşme dışı usullerin uygulanmasındaysa yetkili organ ve teşekküller; Uluslararası Adalet Divanı, Güvenlik Konseyi, BMGK, BM Genel Kurul Üçüncü Komitesi (Sosyal, İnsancıl ve Kültürel İşler Komitesi), BM Genel Sekreterliği, BM Yerli Halklar Sorunları Üzerine Daimi Forum, Ekonomik ve Sosyal Konsey, İnsan Hakları Konseyi, İnsan Hakları Yüksek Komiserliği, Mülteciler Yüksek Komiserliği ve Kadının Statüsü Komisyonu'dur. Bunlardan sadece Uluslararası Ceza Mahkemesi'nin yetkisi yargısal nitelikte olup diğerleri yargısal nitelikte değildir. Sözleşmeye dayalı yani sözleşme içi usulleri; raporlama, devletlerarası şikâyet usulü, bireysel başvuru usulü, soruşturma usulü ve ziyaret usulü oluşturmaktadır. Sözleşme dışı usuller ise özel usuller ve 1235 usulü ile bu çalışmanın ilgisi kapsamında incelenen 1503 usulü ve 5/1 usulüdür.

1503 usulü, Ekonomik ve Sosyal Konsey'in 27 Mayıs 1970 tarih ve 1503 sayılı kararına dayanmaktadır. Şikâyet ve bilgi esasına dayalı usul, büyük insan hakları ihlallerine yönelik incelemeleri hedeflemektedir. Bireysel mağduriyetler, usulün kapsamı dışındadır. Bununla birlikte bireyler de sivil toplum örgütleri ve birey grupları gibi şikâyet sürecini başlatabilmektedir. Şikâyet dilekçelerinin gönderildiği Komisyon; 1) İnsan hakları ihlali olmadığı sonucuna varırsa araştırmayı sonlandırabilir, 2) Görüşmeyi erteleyebilir, 3) Bir durum araştırması başlatabilir veya 4) Konuyu ayrıntılı incelemesi için geçici bir Komite oluşturabilir.

Ancak bu prosedürün dezavantajları, avantajlarından çok olduğu için yerini 5/1 usulüne devretmiştir. 5/1 usulü, adını İnsan Hakları Konseyi'nin 18 Haziran 2007 tarihindeki 9. toplantısında alınan 5/1 numaralı BM İnsan Hakları Konseyi'nin Kurum İnşası kararından almaktadır. Prosedür temelde daha önceki 1503 usulünün tarafsız, objektif, etkili, mağdur odaklı ve makul sürede tamamlanmasını sağlamak amacıyla söz konusu prosedürün değiştirilmesine dayanmaktadır. Şikâyet prosedürü, BM'ye üye devletlerdeki tek evrensel şikâyet prosedürü olup bütün insan hakları ve temel özgürlükleri kapsamaktadır.

5/1 prosedürü, bireysel değil; ancak silahlı çatışmalar, uluslararası insancıl hukukun ihlali (silahlı çatışmalar hukuku) veya barışa tehdit gibi yoğun insan hakları ihlalleri ile ilgili şikâyetleri içeren bir prosedürdür. Yani kısa zamanda çok sayıda mağdurun ve çok sayıda ihlalin olduğunu iddia eden dilekçeleri hedeflemektedir. Birey grupları, sivil toplum kuruluşları ve tekil olarak bireyler, bu prosedürle, İnsan Hakları Komitesi'nin yerini alan İnsan Hakları Konseyi'ne başvuru yapabilirler.

Şikâyetler, herhangi bir devlete karşı ileri sürebilir. Söz konusu devletin ilgili anlaşmayı onaylayıp onaylamamasının bir önemi yoktur. Bir şikâyet dilekçesinin kabul edilebilir olması durumunda dört aşamadan oluşan bir süreç takip edilmektedir. Dördüncü aşamaya ulaşan bir şikâyet dilekçesi için Konsey aşağıdaki kararları alabilir:

- İleri bir araştırma ve eylem öngörülmediyse durumun değerlendirilmesine son vermek,
- Makul bir süre içerisinde ilgili devletten ilave bilgiler talep etmek için durumu inceleme altında tutmaya devam etmek,
- Durumu inceleme altında tutmaya devam etmek ve durumu izlemesi ve Konsey'e rapor etmesi için nitelikli bir uzman atamak,
- Kamuoyunun dikkatini çekmek için gizli şikâyet prosedürünü sonlandırmak ve prosedürü açık hale getirmek,

- İlgili devlete teknik işbirliği, kapasite inşaa desteği ve tavsiye hizmetleri sağlaması için İnsan Hakları Yüksek Komiserliği'ne tavsiyede bulunmak.

Prosedür, 1503 usulüne göre daha tarafsız, şeffaf, zaman ve mağdur odaklı olmayı hedeflemektedir. Ayrıca 5/1 usulü, gizli yürütölen araştırma sürecini, açık hale getirme özelliğinden dolayı devletler için baskı yaratıcı niteliktedir. Bununla birlikte Eritre örneğinde olduğu gibi 5/1 usulünün istenen etkiyi tam olarak yaratma konusunda yeterli olduğunu söylemek mümkün değildir. Gine, Irak, İran İslam Cumhuriyeti, Kamerun, Kırgızistan, Kongo Demokratik Cumhuriyeti, Maldivler, Özbekistan, Tacikistan ve Türkmenistan örnekleri dikkate alındığında ise özellikle az gelişmiş ve gelişmekte olan ölkeler için işlevsel bir prosedür olduğunu söylemek mümkündür; ancak bu ölkelerdeki demokrasi ve hukukun üstünlüğüne dair standartları yükselttiğine dair, usulün gizli olmasından dolayı, herhangi bir açık veri yoktur. Sürecin gizlilik esasına dayanması, değerlendirme yapmayı da ayrıca zorlaştırmaktadır.

Avrupa, ABD ve Afrika'da var olan ve Avrupa örneğinde olduğu gibi hayli gelişmiş bölgesel mahkeme örnekleriyle karşılaştırıldığında, usulün bölgesel koruma mekanizmalarıyla işbirliği içerisinde etkisini arttırabileceği öngörülebilir. Ortadoğu gibi bölgesel koruma mekanizmalarından yoksun bölgeler dikkate alındığında, bu bölgelerdeki ölkeler için 5/1 usulüne maruz kalmak, ölkeler itibarının düşürölmesi açısından caydırıcı bir etkiye sahip olabilir. Ancak bu sonuç, her halükârda Ortadoğu bölgesindeki ölkeler gibi bölgesel koruma mekanizmalarından yoksun diğer ölkelerin, insan haklarının korunmasına ilişkin olarak bölgesel koruma mekanizmalarına acil ihtiyaç duyduğu gerçeğini ortadan kaldırmamaktadır.

KAYNAKÇA

“5/1. Institution-Building of the United Nations Human Rights Council”, *OHCHR*, http://ap.ohchr.org/documents/alldocs.aspx?doc_id=13360, (Erişim Tarihi: 23.01.2018).

“A/HRC/29/CRP.1 Report of the Detailed Findings of the Commission of Inquiry on Human Rights in Eritre”, *Birleşmiş Milletler İnsan Hakları Konseyi*, <http://untribune.com/wp-content/uploads/2015/11/un-commission-of-inquiry-human-rights-eritrea.pdf>, (Erişim Tarihi: 20.02.2018).

“Human Rights Council Complaint Procedure”, *OHCHR*, <http://www.ohchr.org/EN/HRBodies/HRC/ComplaintProcedure/Pages/FAQ.aspx>, (Erişim Tarihi: 05.01.2018).

“List of Situations Referred to the Human Rights Council under the Complaint Procedure since 2006”, *Birleşmiş Milletler İnsan Hakları Konseyi*, <http://www.ohchr.org/Documents/HRBodies/ComplaintProcedure/SituationsConsideredUnderComplaintProcedures.pdf>, (Erişim Tarihi: 20.02.2018).

“Monitoring the Core International Human Right Treaties”, *OHCHR*, <http://www.ohchr.org/EN/HRBodies/Pages/TreatyBodies.aspx>, (Erişim Tarihi: 04.01.2018).

“OAU/AU Treaties, Conventions, Protocols & Charters”, *African Union*, <https://www.au.int/web/en/treaties/protocol-african-%20charter-human-and-peoples-rights-rights-women-africa>, (Erişim Tarihi:15.05.2018).

“Protect Human Rights”, *United Nations*, <http://www.un.org/en/sections/what-we-do/protect-human-rights/>, (Erişim Tarihi: 09.01.2018).

“Special Procedures of the Human Rights Council”, *Birleşmiş Milletler İnsan Hakları Yüksek Komiserliği*, <http://www.ohchr.org/EN/HRBodies/SP/Pages/Welcomepage.aspx>, (Erişim Tarihi: 03.01.2018).

“Tanzimat Fermanı (Türkçeleştirilmiş)”, *Wiki Hukuki Net*, [http://wiki.hukuki.net/Tanzimat_Ferman% C4% B1_metni_\(T%C3%BCrk%C3%A7ele%C5%9Ftirilmi%C5%9F\)](http://wiki.hukuki.net/Tanzimat_Ferman%C4%B1_metni_(T%C3%BCrk%C3%A7ele%C5%9Ftirilmi%C5%9F)), (Erişim Tarihi: 14.01.2018).

“Türkiye İnsan Hakları ve Eşitlik Kurumu Kanunu”, *Resmi Gazete*, <http://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2016/04/20160420-1.pdf>, (Erişim Tarihi: 15.05.2018).

“Uluslararası Kuruluşlar, Örgütler, Alt Birim ve Kuruluşları Listesi”, *Dışişleri Bakanlığı*, <http://www.mfa.gov.tr/data/Terminoloji/uluslararasi-kuruluslar-kasim-2014.pdf>, (Erişim Tarihi: 15.01.2018).

“UN Commision on Human Rights and the Sub-Commission on the Promotion and Protection of Human Rights”, *University of Minnesota*, <http://hrlibrary.umn.edu/svaw/law/un/enforcement/1503.htm>, (Erişim Tarihi: 06.01.2018).

“United Nations Human Rights Council”, *OHCHR*, <http://www.ohchr.org/EN/HRBodies/HRC/Pages/AboutCouncil.aspx>, (Erişim Tarihi: 21.01.2018).

“World Report 2016-Events of 2015”, *Human Rights Watch*, https://www.hrw.org/sites/default/files/world_report_download/wr2016_web.pdf, (Erişim Tarihi: 16.05.2018).

ABRAHAM, Meghna, *A New Chapter for Human Rights*, International Service for Human Rights and Friedrich Ebert Stiftung, Geneva 2006

ASHIKAGO, Satoshi, “UN: The 1503 Procedure”, *Transcend Media Service*, <https://www.transcend.org/tms/2012/09/the-1503-procedure/>, (Erişim Tarihi: 18.01.2018).

Birleşmiş Milletler, “60/251. Human Rights Council”, <https://documents-dds-ny.un.org/doc/UNDOC/GEN/N05/502/66/PDF/N0550266pdf?OpenElement>, (Erişim Tarihi: 22.01.2018).

Birleşmiş Milletler İnsan Hakları Konseyi, “A/HRC/32/47 Report of the Commission of Inquiry on Human Rights in Eritrea”, <https://documents-dds-ny.un.org/doc/UNDOC/GEN/G16/093/42/PDF/G1609342.pdf?OpenElement>, (Erişim Tarihi: 20.02.2018).

Birleşmiş Milletler İnsan Hakları Konseyi, “Resolution 21/1”, <https://documents-dds-ny.un.org/doc/RESOLUTION/GEN/G12/174/43/PDF/G1217443.pdf?OpenElement>, (Erişim Tarihi: 20.02.2018).

Birleşmiş Milletler İnsan Hakları Konseyi, “A/HRC/32/CRP.1 Detailed Findings of the Commission of Inquiry on Human Rights in Eritrea”, http://www.ohchr.org/Documents/HRBodies/HRCouncil/CoIEritrea/A_HRC_32_CRP.1_read-only.pdf, (Erişim Tarihi: 20.02.2018).

Birleşmiş Milletler İnsan Hakları Konseyi, “A/HRC/RES/20/20”, <https://documents-dds-ny.un.org/doc/RESOLUTION/GEN/G12/154/18/PDF/G1215418.pdf?OpenElement>, (Erişim Tarihi: 22.02.2018).

Birleşmiş Milletler İnsan Hakları Konseyi, “A/HRC/RES/23/21”, <https://documents-dds-ny.un.org/doc/UNDOC/GEN/G13/150/91/PDF/G1315091.pdf?OpenElement>, (Erişim Tarihi: 22.02.2018).

Birleşmiş Milletler İnsan Hakları Konseyi, “A/HRC/RES/26/24”, <https://documents-dds-ny.un.org/doc/UNDOC/GEN/G14/082/18/PDF/G1408218.pdf?OpenElement>, (Erişim Tarihi: 22.02.2018).

Birleşmiş Milletler İnsan Hakları Konseyi, “A/HRC/RES/35/35”, <https://documents-dds-ny.un.org/doc/UNDOC/GEN/G15/163/44/PDF/G1516344.pdf?OpenElement>, (Erişim Tarihi: 23.02.2018).

DIMITRIJEVIC, Vojin, “United Nations Complaints Procedures after The Establishment of the Human Rights Council”, https://www.biicl.org/files/3294_vojin_dimitrijevic.doc, (Erişim Tarihi: 03.01.2018).

GÜMÜŞ, Musa, “Anayasal Meşrûî Yönetime Medhal: 1856 Islahat Fermanı’nın Tam Metin İncelemesi”, *Türk Dünyası Sosyal Bilimler Dergisi*, Sayı: 47, 2008, <http://www.acarindex.com/dosyalar/makale/acarindex-1423873220.pdf>, (Erişim Tarihi: 14.01.2018).

KALABALIK, Halil, *İnsan Hakları ve Kamu Özgürlükleri*, Anadolu Üniversitesi Basımevi, Eskişehir 2016.

PAZARCI, Hüseyin, *Uluslararası Hukuk*, Turhan Kitabevi, Ankara 2006.

TERZİ, Mahir, “İnsan Haklarının Bölgesel Düzeyde Korunması Üzerine Bir İnceleme: İnsan Hakları ve Amerika (Barrios Altos Davası Örneği ve Orta Doğu Üzerine Bazı Öneriler)”, *Kara Harp Okulu Bilim Dergisi*, Cilt: 27, Sayı: 2, Aralık 2017, s. 77-78.

Structured Abstract

Human rights are the rights to all people regardless of nationality, place of residence, gender, national and ethnic origin, color, religion, language and any other status. Without distinction, everyone is equally entitled to these rights which are interrelated, irrevocable and indivisible.

In the academic literature, while individuality, universality, impunity, and the indispensability are emphasized in determining the characteristics of human rights, a more comprehensive classification includes the qualities of human rights as innatism, absoluteness, being liberty-oriented rights, being fundamental rights and being claims that can be asserted against the state.

Today, human rights are protected at national, regional and international level.

National resources are emerging as a result of individual political history of individual countries. Regional resources include resources that limit the legal grounds and sanctions for human rights to a specific geographical region.

The United Nations system is at the centre of international resources. Conservation of Human Rights at United Nations level is based on contractual procedures and non-contractual procedures. The basis of the contractual protection system is the Universal Declaration of Human Rights and the United Nations Convention itself. In the implementation of the non-contractual procedures, the competent bodies and organizations are the International Court of Justice, the Security Council, the United Nations General Assembly, the Third Committee of the United Nations General Assembly (Social, Humanitarian and Cultural), United Nations Secretary General, United Nations Standing Forum on Indigenous Issues, Economic and Social Council, Human Rights Council, High Commissioner for Human Rights, High Commissioner for Refugees and Commission on the Status of Women. Only the International Criminal Court has jurisdiction over them and

others are not judicial. Contractual Procedures include reporting, interstate complaints procedure, individual application procedure, investigation procedure and visiting procedure. The Non-Contractual Procedures are 1235 procedures, 1503 procedures and 5/1 procedures. In this study, the method developed by 1503 and the 5/1 method which is the last developed method will be evaluated comparatively.

The 1503 procedure is based on the Resolution 1503 of the Economic and Social Council of 27 May 1970. However, 1503 procedure disposed of itself to 5/1 procedure as 1503 procedure had more disadvantages than advantages.

The 5/1 procedure is taken from the Resolution of the United Nations Human Rights Council, No. 5/1, adopted by the Human Rights Council at its 9th meeting on 18 June 2007. The procedure is basically based on the modification of the previous procedure to ensure that the previous 1503 procedure will be completed in an objective, effective, victim-oriented and reasonable time. The complaints procedure is the only universal complaint procedure in the Member States of the United Nations and covers all human rights and fundamental freedoms.

The 5/1 procedure is a procedure involving intense human rights complaints, not individual but armed conflicts, violations of international humanitarian law (armed conflict laws) or threats to peace. In the meantime it is aimed at petitioners claiming that there are a large number of victims and a large number of violations. Individual groups, non-governmental organizations and singular individuals may apply to the Human Rights Council, which takes the place of the Human Rights Committee in this procedure.

Complaints can be alleged to any state. There is no point in saying that the state does not approve the agreement. In the event that a petition can be acceptable, a four-step process is followed. For a complaint that reaches the fourth stage, the Council may take the following decisions.

- To end the assessment of the situation if further research

and action is not foreseen,

- Continue to review the situation to request additional information from the relevant government within a reasonable time,
- Continue to keep the situation under scrutiny and to appoint a qualified expert to monitor the situation and report to the Council,
- Ending the secret complaint procedure and making the procedure clear to attract public attention,
- Recommend to the High Commissioner for Human Rights for technical cooperation, capacity building and advisory services to the state concerned.

The procedure is more objective and transparent than the 1503 procedure and is time and victim-oriented. Moreover, the 5/1 procedure is pressure-generating for states because of its ability to open the secret research process.

On the other hand, there are doubts as to whether the 5/1 rule inheriting most of the features of the 1503 procedure will be successful. The fact that the procedure is exclusively written and away from complainant points to the impossibility of an in-depth assessment of the complaints when compared with the highly developed regional court cases existing in Europe and America. Contracting bodies are far from having the ability to examine consistent and grave violations as a result of their natures. The lack of political influence of experts who act with their own individual capacities is moot about whether they have influence on the governments.

It is not possible to say that the 5/1 method as in the case of the Eritrea is sufficient to create the desired effect exactly. On the other hand, it is possible to say that it is functional especially for underdeveloped and developing countries when the examples of Guinea, Iraq, Islamic Republic of Iran, Cameroon, Kyrgyzstan, Democratic Republic of Congo, Maldives, Uzbekistan, Tajikistan and Turkmenistan are taken into consideration; but there is no data showing that they have raised the standards for democracy

and the rule of law in these countries. The fact that the process is based on confidentiality also makes it difficult to make evaluations.

It can be predicted that it will increase its effectiveness in cooperation with regional protection mechanisms when compared to the already existing examples of regional protection in Europe, America and Africa. Considering regions devoid of regional protection mechanisms such as the Middle East, exposure to the 5/1 procedure for countries in these regions may have a deterrent effect in terms of targeting the country's reputation. However, this does not remove the fact that the countries lacking regional protection mechanisms like the Middle East urgently need regional protection mechanisms for the protection of human rights.